

הערה על גבי הערה (גלגולה של מלה)

אליהו נתנאל

מילון בן יהודה מנקד **חֶרוֹב**, וזאת על יסוד הניקוד בתוספתא (ב"ב א' י"ב) כ"י אר"פ. כ"י קאופמן של המשנה בכל היקרויותיו - ביחיד וברבים - מנקד בשורוק (ו), כמבוטא בפינו היום. בן יהודה טוען שהספרדים הוגים **חֶרוֹב**¹, ואילו האשכנזים והתימנים **חֶרוֹב**. בארמית - חרובא ובערבית ח'רוב.

החרוב אינו מוזכר כלל במקרא. הייתכן? עובדה זו תמוהה כיוון שיש הסוברים שמוצאו מא"י. ניסו לזהותו עם התְּנָזָה, אך פליקס² שולל זיהוי זה למרות תפוצתו הרחבה של החרוב המחיבת, לכאורה, את הזכרתו בתנ"ך³. נראה שהשם **חֶרוֹב** היה בלשון המקרא, אלא שלא נוצרה הזדמנות להזכירו במקרא. שם זה עלה בתקופת התנאים והוא הוזכר למעלה מעשרים פעמים במשנה. בן יהודה - במילונו - אינו מציין את שורשו, אולם מביא הוא בהערה⁴ (מתוך תנחום ירושלמי): "למה נקראו חרובים שמחריבים את השנים"⁵. קוטשר⁶ טוען ששם זה ניתן לו בגלל צורתו הקמורה כחרב. אולם אם נשווה זאת לערבית ניאלץ לדחות השערתו זו של קוטשר, כיוון שבערבית - חֶרֶב = חרב (1ח) ואילו חרוב = ח'רוב (2ח).

מכל מקום, פלשה מלה זו ביה"ב ללשונות אירופה: caroube (צרפתית), carob (אנגלית) ועוד. שמו הבוטאני הוא ceratonia (ביוונית - Keration). מלה זו נתגלגלה בשפות אירופה ושבה אלינו בלבוש אחר. ידוע הוא שמשקל גרעיני החרוב שווה

* תודה ליוסי שהתיר לי להעיר מספר הערות לשוניות בשולי הערתו הוא על החרוב.
1 כבן עדות המזרח שגדל בירושלים, אינני זוכר הגייה כזו בפי מר-אבי ע"ה (שדייק בלשונו!) וכן בפיהם של זקני העדה הבוכרית - לה אני משתייך ובקרבה גדלתי ובחרתי.
2 י' פליקס, **עולם הצומח המקראי**, ר"ג, 1968, עמ' 90.
3 שם, בהערה 4 (בהקשר של זיהוי החרוב ע"י רס"ג ועל ידי ר"י אבן גינאח עם **נְכָאת**) אומר פליקס: "אפשר שזיהוי זה נובע מהחיפוש אחרי שם תנכ"י לחרוב, עץ חשוב ונפוץ שלא נזכר בתנ"ך".
4 עמ' 1745 (עמודה 1), הערה 2.
5 ר' תנחום (ב"ר יוסף הירושלמי) - **אל מרשד אלכאפי (המדריך המספיק)**, נדפס בדפוס אחדות (מתוך כ"י), ת"א תשכ"א.
6 י' קוטשר, **מלים ותולדותיהן**, עמ' 28, קרית ספר, ירושלים תשכ"א.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הוא, ובספרות העברית מופיע הוא כאמצעי תשלום⁷. ראבי"ע בבואו לפרש את המלה **גְּרָה** (עשרים גרה השקל - שמות ל יג) אומר: "ואלה הגרות גרגרות חרוב הם"; דהיינו שקל = 20 גרגרי חרוב.

אמרנו לעיל שחרוב קרוי ביוונית keration. מלה זו - קְרָט - מופיעה גם בארמית: "וחסרוניה חד **קרט**" (ירושלמי, פאה כ"א א', למטה)⁸, ומן הארמית⁹ - בתיווך הערבית (קיראט) - שָׁבַה מלה זו לשונות אירופה, בתחילה ליוונית ואח"כ לשאר לשונות אירופה כיחידת משקל לזהב וליהלומים ומשמשת אף בעברית¹⁰.

7 ראה קוטשר, שם, עמ' 28-29.
8 חד קרט הוא רובע דינר, מסביר **פני משה**, והמדובר הוא בתלמיד שהיה צורך לחסר מממונו רבע דינר (חד קרט) על מנת שיזכה במעשר עני.
9 ראה מילון יסטרוב (מ' יסטרוב - **ספר מלים**, יודאיקא פרעסס, ניו יארק תשל"ב) ערך **קרט** - מראי מקום נוספים (כגון: בקשר לשקון דינרין קרטין - ירושלמי, שקלים מ"ו ד'). יסטרוב מתרגם **קרט** - a small coin.
10 **קְרָט** אף הוא מביע מידה ומשקל וייתכן **שקרטוב** (קְרָטוב קְרָטוב או קְרָטוב) הוא הרחבה של **קְרָט**.